

Наталія ТИХОЛОЗ (Львів)

ФАНТАЗІЯ З ПРИСМАКОМ НОСТАЛЬГІЇ

(із секретів художньої творчості Анни Франко-Ключко)

Про єдину доньку Івана Франка – Анну Франко (у заміжжі Ключко) – ще донедавна українська громадськість знала не так багато. Була емігранткою у далекій Канаді. А тому її постать не надто толерувалася радянським режимом. Відтак біографічні відомості про неї були короткі й скупі. Фахове коло літературознавців знало її головним чином як авторку прекрасних емоційно насичених мемуарів “Іван Франко і його родина”, що вийшли у Торонто 1956 р. А поза тим Анна Франко – не просто донька Каменяра, а оригінальна письменниця, яка успадкувала від батька не лише чуле серце, а й літературний хист. Зібрання творів Франкової доньки, що його підготував Михайло Шалата, під назвою “Для Тебе, Тату” – наочно репрезентує різногранність її таланту¹.

Народилася Анна Франко 9 серпня 1892 р.² Охрещена разом зі старшим братом Петром 3/15 листопада 1896 р. Навчалась дівчинка спершу у польськомовній школі Марії Магдалини, а невдовзі – у приватній українській школі для дівчат ім. Т. Шевченка Руського педагогічного товариства. При цій-таки школі 1903 р. було засновано Учительську семінарію, яку й закінчила донька Франка. По закінченні студій працювала урядницею у страхово-кредитному товаристві “Дністер” та відвідувала курси медсестер, які провадив Євген Озаркевич.

У червні 1914 р. поїхала гостювати до своєї тітки по матері Олександри Ігнатівич у с. Плютенці біля Білої Церкви. З липня 1914 р. мешкала у Києві і працювала сестрою милосердя в місцевому госпіталі. Додому навідалась аж 1917 р. – поклала квіти на могилу батька і повернулася до Києва. У столиці вона, окрім праці в шпиталі, долучилася до харитативної (допомогової) діяльності українським арештантам, яку провадили її дядько Володимир Ігнатівич та Євген

¹ *Франко-Ключко А.* Для Тебе, Тату / Упоряд. автор вступ. статті й комент. М. Шалата – Київ: Ярославів вал, 2010. – 576 с. Далі, покликаючись на це видання, вказуємо в тексті статті у квадратних дужках лише сторінку.

² Саме цю дату народження Анни Франко вказано у виписці з метричних книг про дітей Івана Франка від 25 серпня 1912 р., завіреній підписом Йоана Дігона та печаткою православної Святогеоргіївської церкви у Львові (ЛЛ. – Ф. 3. – № 2547). Щоправда, у франкознавчій літературі фігурує кілька різних дат народження Франкової доньки. Так, автори приміток до 50-ти томного зібрання творів Івана Франка вказують, що донька письменника народилася 3 серпня 1892 р. [т. 49, с. 689]; науковці В. Бонь, Р. Горак, М. Шалата називають іншу дату – 3 вересня 1892 р. (*Бонь В.* Анна Франко-Ключко / Віра Бонь // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. – Львів: Каменяра, 2001. – Вип. 2. – С. 56; *Горак Р.* Листи до батька / Роман Горак // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. – Львів: Каменяра, 2001. – Вип. 2. – С. 239; *Шалата М.* Життя і слово Франкової дочки / Михайло Шалата // *Франко-Ключко А.* Для Тебе, Тату. – С. 5).

Чикаленко. Входила до складу ревізійних органів Українського центрального Галицько-Буковинського комітету допомоги жертвам війни при УЦР. Анна провадила курси української мови для вояків та неграмотних громадян.

У січні 1919 р. Анна Франко виїхала до Берліна з Місією Червоного Хреста для допомоги українським полоненим. Там вийшла заміж за лікаря Петра Ключка (1891–1948). Протягом 1921–1939 рр. жила у с. Довге на Закарпатті (тодішня Чехословаччина; нині Іршавський район Закарпатської області). Подружжя мало двоє синів – Тараса (1920 – поч. 1980-х рр.) і Мирона (1922 р. н.). 1933 р. була на відкритті пам'ятника на могилі І. Франка на Личаківському цвинтарі.

1939 р. переїхала зі сім'єю до Відня, 1946 р. – до Зальцбурга (Австрія), а 1948 р. (після смерті чоловіка) – до Торонто (Канада). В Канаді працювала медсестрою в “Східному загальному шпиталі” (“East General Hospital”) та “Новому шпиталі “Гора Синай”” (“New Mount Sinai Hospital”). Діяльною була і в культурно-суспільному житті українських емігрантів, часто виступала з доповідями, брала участь у різноманітних виставках, конференціях, зустрічах з громадськістю, публікувалась у діаспорних виданнях (“Рідна школа”, “Життя і школа”, “Визвольний шлях”, “Жіночий світ”, “Новий шлях”, “Наше життя”, “Гомін України”, “Свобода” та ін.). Націоналістичні погляди Анни, її активна громадська позиція позначились на тому, що ім'я доньки І. Франка стало проскрибованим у підрадянській Україні. Відтак спецслужби СРСР не дозволили приїхати їй і на столітній ювілей Івана Франка, що відбувся 1956 р. в Україні. Батьківщину відвідала аж навесні 1967 р. та вдруге – у листопаді 1971 р.

Померла у Торонто 24 квітня 1988 р. Свої останні дні провела у Пансіоні для літніх громадян, що носив ім'я Івана Франка.

Окрім уже згаданої мемуарної книги “Іван Франко і його родина. Спомини” (Торонто, 1956), її перу належать десятки розвідок, присвячених життю і творчості Івана Франка та його родини. Це – статті “Д-р Іван Франко і його докторат”, “Ставлення мого батька до селян”, “Бібліотека мого батька. Спомин”, “Як учив і виховував Іван Франко своїх дітей”, “Ольга Франко в правдивім світлі”, “Замилування великого поета”, “Рукописи Івана Франка в Канаді”, “Іван Франко та еспанська література”, “Франко й Ганді”, “Література для дітей в творчості Івана Франка”, “В обороні правди” та ін. Більшість цих праць орієнтовані на широку читачську аудиторію, а тому писані доступно, легко й популярно.

У творчому доробку Анни Франко-Ключко чимало й белетристичних та публіцистичних творів, на яких також лежить печать Франкового духа. Серед усіх Франкових дітей саме Анна, можливо, виявила чи не найяскравіше художній талант, хоч, може, й не спромоглася його до кінця розвинути й розкрити. Тож на особливу увагу заслуговує художня та художньо-публіцистична спадщина Франкової доньки, що відзначається особливим ліризмом, елегантністю, тихим смутком, ностальгією за дитинством, юністю, батьками, рідною хатою, Україною... Перу Анни Франко-Ключко належать оповідання “Фантазія”, “Цвіт яблуні”, “Різдяний подарунок”, казка “Кришталева королівна”, нариси “Великдень у Карпатській Україні”, “Українська писанка”, “Відхилена маска”, “Мадонна”, “Згадка про минуле й потреба сучасності”, “Тепло рідного краю”, есе “Поїздка до Вінніпегу” та ін. Анна успадкувала від батька неперевершений дар оповідача та майстерність пейзажиста. Її розповідь зачаровує

щирістю та відвертістю. Усе, про що б вона не писала, вона пропускала через власну душу. Донька, як і батько, надзвичайно залюблена в природу та її мешканців. Ліси, парки, сади, гори, полонини, річки, струмочки, зорі, тварини, окремі дерева чи кущики змальовані у її творах з такою увагою та ніжністю, ніби живі. Художні пасажі часто переростають у мистецькі пейзажні етюди.

У листі до Михайла Драгоманова від 2 березня 1890 р. Іван Франко, характеризує свої новели, писав: “Про свої новели скажу тільки одно, що майже всі вони показують дійсних людей, котрих я колись знав, дійсні факти, на котрі я дивився або про котрі чув від свідків, малюють крайобрази тих закутків нашого краю, котрі я, як-то кажуть, переміряв власними ногами. В таким розумінні всі вони частки моєї автобіографії”³. Це твердження справедливе і щодо художньо-публіцистичного доробку Франкової доньки. Усі її тексти позначені великою мірою автобіографізму. У них ідеться про події, які пережила Анна або хотіла б пережити (бо ж нерідко у художній творчості вона реалізовувала свої нездійснені мрії, потаємні бажання).

Автобіографічні оповідання Анни Франко-Ключко особливо цікаві для діагностики психологічної атмосфери Франкової родини. Тим паче, що писані не стороннім спостерігачем чи лікарем-психіатром, а безпосереднім учасником родинної історії – самою дитиною, що зростала, формувалась в умовах цієї сім’ї, дуже любила її, хоч і часто почувала себе у ній самотньою. Безперечно, художній твір – не тотожний дійсності, про яку оповідає, а “я” персонажа не вимірюється авторським “я”. Проте, навіть зважаючи на жанрову природу красного письменства та на провідну роль художньої умовності, в оповіданнях Франкової доньки можна відчитати іноді більше правди, ніж у її спогадах. Очевидно, це зумовлено тим, що в мемуаристиці міра автоцензури вища, ніж у белетристиці. Адже мемуарист мусить бути вираженим і стриманим, покладатись на факти, тамувати емоції. Художня ж творчість знімає табу з найпотаємніших закутків душі, дозволяє висловити недомовлене, втілити омріяне.

Оповідання “**Фантазія**” – це мрія-спогад про родинну ідилію, художня реалізація нездійснених бажань і поетизація того справжнього, доброго й вічного, що було (хоча й так не довго) в батьківському домі. Утрачена родинна гармонія трансформується у художню візію омріяного сімейного щастя. Те, чого не було насправді (але дуже хотілося, щоб було) авторка домислює, дофантазовує – недаремно твір називається “Фантазія”. Це, справді, фантазія на тему родинного щастя. Того, яким би воно мало бути, і яким не було. У цьому різьчому контрасті між сущим і належним, між дійсністю і вигадкою – увесь трагізм сімейного життя Франків. “<...> Щасливий ніколи не фантазує, <...> це робить тільки невдоволена людина. Невдоволені бажання – рушійні сили фантазій, і кожна окрема фантазія – це здійснення бажань, коректура невдоволеної дійсності”, – стверджував Зигмунд Фройд у праці “Поет і фантазування”⁴. Саме такою “коректурою невдоволеної дійсності” і є “Фантазія” для Анни Франківни.

³ Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 49. – С. 251–252.

⁴ Фройд З. Поет і фантазування / Зигмунд Фройд // Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 1996. – С. 86–87.

Біографізм твору на поверхні. Оповідання присвячене матері і написано у манері “Ich-Erzählung”. Авторка явно асоціює себе з головною героїнею. Мрія про родинне щастя настільки сильна, що Анна Франко-Ключко навіть не міняє імен своїм персонажам. Уся сім’я тут фігурує під власними іменами: мати Ольга, батько – письменник і учений Іван Франко, брати Тарас і Петро. Кожен куточок родинного дому дише спокоєм, затишком, злагодою. У творі немає жодної згадки про біль, сум, горе, хвороби чи смерть. Усі негативні, болючі враження витіснені зі свідомості героїні. Чи не тому в оповіданні серед братів не згадується Андрій, бо ж його передчасна смерть принесла родині надто багато сліз та горя. Спогад про найстаршого брата болючий і травматичний.

З психоаналітичного погляду “Фантазія” – це твір здійснених мрій і бажань. Причому в ньому реалізуються прагнення не лише оповідачки, а й усієї родини. Тут Анна має щасливу сім’ю, здорових, люблячих і привітних батьків та братів, рідний дім, до якого завжди хочеться повернутися і в якому її радо чекають. Тут красива усміхнена мати грає на фортепіано (якого, до речі, не мала Ольга Франко, хоча завжди мріяла про нього). І музикує вона не лише вдома, а й у театрі. Тут Іван Франко щасливий і як чоловік, бо гордий за успішний виступ коханої дружини, і як письменник та громадський діяч, бо його наукові ідеї та національні прагнення втілюються в життя, він добивається найвищої цілі – “з’єднання всіх українських земель в одну Велику Україну під гербом князя Ярослава Мудрого – Тризубом” [с. 268]. Щастя панує в усіх закутках отчого дому та переповнює серця усіх його мешканців. Усі вдоволені й щасливі. Мрію здійснено – родинна гармонія досягнута. Оповідання “Фантазія” – це Аннина візія родинної ідилії, блаженної повноти й абсолютності сімейного щастя, це її “Садок вишневий коло хати”.

Загалом оповідання “Фантазія” з мистецького погляду цілком довершене. Воно майстерно продовжує традицію Франкової модерної новели: музичної, філософської, сновізійної. У творі Анни Франко-Ключко, як і в новелі Івана Франка “Вільгельм Телль”, одним із способів інтерналізації сюжету виступає музика. Саме музичні алюзії в оповіданні “Фантазія” поглиблюють і увиразнюють мрію про щастя. Бо ж музика, як писав Іван Франко у трактаті “Із секретів поетичної творчості”, викликає “в нашій душі такі ефекти, яких не може викликати говорене слово”, “...музика може давати нам рівночасно необмежену кількість вражень і може міняти їх далеко швидше”⁵. Соната Бетховена, яку виконує на фортепіано Ольга Франко, передає цілу гаму почуттів героїні. Тут молодеча весняна мрія про щастя, яку переривають контрасти дійсності, і рішуче бажання досягнути й не відпустити його, шумлива буря і тихий смуток, гірка радість, блаженний спокій і велична молитва. Це – музична ілюстрація життєвого шляху Анни, жива мелодія її буття.

Філософія людського настрою, тонкий психологізм, глибоке проникнення у підсвідомість героїні, проблема пошуків власної ідентичності, загубленості і розгубленості індивіда у стрімкому коловороті життя ставить “Фантазію” в один ряд із такими шедеврами Франкової прози, як “Рубач”, “Сойчине крило”, “Батьківщина” та ін.

Сновізійний сюжет споріднює цей твір з філософсько-окейричними творами письменника “Без праці”, “Сон князя Святослава”, “Син Остапа”, “Поєдинок”. Саме

⁵ Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1981. – Т. 31. – С. 90.

художній прийом польоту уві сні дозволяє зробити бажане явним. Політ героїні через моря і океани на милі простори України типологічно схожий з подорожжю ліричного героя з Франкової “Святовечірньої казки” чи Шевченкового “Сну”. Перебуваючи на чужині, у далекій Канаді, і не маючи змоги відвідати Україну, Анна Франко-Ключко щоразу летить туди подумки: “Якась невисловлена сила, чи то, може, сума тих тужливих дум за рідною землею, за рідною хатою, тих очайдушних вечорів, коли їх згадуєш, творить усе так ясно, але щоб сповнити бажання – нема можливості і нема сили... Проте серцем і душею я там, завжди там, і завжди так близько – тільки перелетіти. І я лечу”. Оце примарне сновізієне щастя екзистенційно важливе для героїні. Воно відновлює їй духові сили, тамує нестерпне відчуття ностальгії за отчим домом та родиною. Натомість повернення на чужину завжди оповите сумом та болем: “Прощай, матусю, прощай, родинний доме, – повертаюсь у дім, що ніколи не заступить мені мого рідного, – вертаюся в країну, що ніколи не буде мені Батьківщиною. Немов сонна, беру галузку пахучого зілля, вискакую на вікно, помахаю руками і... лечу.” [с. 272]. Цей твір дуже патріотичний, перейнятий великою сокровенною любов’ю до великої і малої Батьківщини. Отчий дім тут постає символом не лише родини, а й усїєї України. Це свого роду блаженне місце, “locus amoenus” для зажуреної душі, втомленої від невпинного курликання на чужині.

Емоційно співзвучне з “Фантазією” й оповідання “Цвіт яблуні”. Галузка ніжно пахучого цвіту яблуні – символ мрійливої юності, таємничих бажань, очікування щастя, незабутнього, хоч і нерозділеного, першого кохання. “Цвіт яблуні” – ліричний спомин про юність у батьківському домі, про першу любов, дівочі мрії та розчарування. Тут, як і у “Фантазії”, прототипом головного персонажа є сама авторка. І хоча в оповіданні “Цвіт яблуні” героїня іменується Гальшкою, проте її портретна схожість з ліричною героїнею “Фантазії” (як і з самою Анною Франківною) говорить сама за себе: “Непослушні кучері висовуються з зачіски на чоло, та це не шкодить. А що взяти на шию? <...> Візьму гранати, їх привіз мені татусь з Праги. “Такі важкі, темні і блискучі, як твої очі, тому купив їх я тобі”, – сказав татусь, подаючи гостинця” [с. 262]; “Поглянула в дзеркало, пригадила непослушні кучері, що вибивались з-під зачіски її густого, з каштановим відблиском, волосся”; “Її карі очі блистять вогнем, немов два дорогоцінні камені-гранати...” [с. 273, 275]. Вісімнадцятилітня Гальшка мешкає у “віллі на краю міста <...> зо своїми батьками і двома братами” [с. 273] – чи ж не виразна вказівка на родинний будинок (віллу) Франків на вулиці Понінського, 4 поблизу Стрийського парку? Львівська топоніміка відчитується і з маршрутів головної героїні, котра їздить трамваєм, прогулюється з коханим “...Стрийським парком, попри широке озеро з лебедями, крутими стежечками-алеями, повними прохолоди під розлогими деревами, то серед розкішних квітників, від котрих розносився ніжний запах троянд і інших квітів” [с. 279]. Навіть шкільна товаришка Гальшки зветься Сонею – саме так називалась і найближча подруга авторки – Зоня (Софія) Юзичинська, котрій Іван Франко присвятив вірш “Не мовчи, коли гордо пишаючись...”. Врешті закохана героїня, як і свого часу Анна, після закінчення матури “поступила на службу як урядничка в одній з установ” [с. 380]. Очевидно, що й сама історія кохання, про яку йдеться в оповіданні, – не вигадка, а ґрунтується на реальній події з життя

Анни Франко-Ключко. Цей твір за своєю емоційною тональністю, настроєвістю близький до Франкової любовної новелістики. У ньому, як і в “Сойчиному крилі” чи “Батьківщині” Івана Франка, особливе місце поруч з love story займає природа, що додає особливої гостроти любовним переживанням героїв.

Традицію Франкового “різдвяного оповідання” продовжує твір Анни Франко-Ключко **“Різдвяний подарунок”**, який, як і “Святовечірня казка” Івана Франка, побудований на контрастному зіставленні протилежних понять – свята і буднів, радості і смутку, мрій і реальності, віри й зневіри, сподівань і розчарувань, втіхи і суму. Передсвятковий настрій головної героїні – дівчинки Галі, яка мріє про те, щоб Святий Миколай приніс їй теплі білі рукавички, – тісно межує з сумними реаліями її сім’ї: “Матуся була хвора, а татусь ходив зажурений, зайнятий своїми справами, і не звертав уваги на дітей. Галя конче хотіла поділитися з кимсь тим усім, про що говорилося у школі, і звернулася до своїх братчиків. Але три братчики, старші від неї, були зайняті своїми задачами, – не мали охоти й часу її слухати <...>” [с. 288], – виразна алюзія з родинним життям Франків. У великій, здавалося б, повноцінній родині, в якій є батько-мати та старші брати Андрій, Тарас, Петро (промовиста автобіографічна деталь), дівчинка відчувається самотньою і покинутою. Навіть у передсвяткові дні – Св. Миколая чи Свят-Вечора – до Галі нікому немає діла.

У день Св. Миколая Галя смутна і зажурена: “Її подруги, всі як одна, збиралися йти на велике свято – кожна зі своєю мамою. Галя стралила надію: мама лежала в ліжку, хлопці щось стругали і вирізували, а тата з самого ранку не було вдома”. Врешті смуток доньки розвіює батько, який таки іде з нею на свято Миколая. Проте і на святі радість дівчинки переривається болочим розчаруванням та відчуттям самотності: вона не отримує жодного дарунку від Св. Миколая і біжить шукати тата, якого “обступили приятелі і знайомі, і він тут же, в одній хвилині, забув про донечку” [с. 289].

Галя отримує бажаний дарунок. Щоправда, не на Св. Миколая, а на Різдво. При цьому її мрію здійснюють не батьки (котрі мали б підтримувати у неї дитячу світлу віру в чудесне), а чужі люди – то співчутлива вчителька, яка намагається подарувати Галі рукавички, то добрий пан Сушко, що квартирує в їхньому домі. Саме пан Сушко ховається за тим добрим ангелом, що приніс Галі та її братам подарунки на Різдво.

В основі твору, очевидно, реальна подія з дитинства Анни Франківни. На біографізм оповідання вказують чимало реалій львівського побуту (як-от трамвай, яким іде Галя з батьком на свято у “Бесіду”), імена старших братів героїні – Андрій, Тарас і Петро – та їх дитячі зацікавлення (найстарший, Андрій, який любив збирати марки, отримує у творі в подарунок альбом на марки), образи заклопотаного батька й хворої, насупленої, “блідої й невеселої” матері. І навіть постать квартиранта – не вигадка. За нею впізнаємо реальну особу – історика церкви та журналіста Олександра Сушка (1880–1966), що, як припускаємо, мешкав у домі Франка у 1903–1904 рр. Загалом цей твір про дитячу самотність у сім’ї, про велику тугу за материнською ніжністю і любов’ю. Як і годиться, різдвяне оповідання Анни Франко-Ключко закінчується щасливо. У Святовечірній час здійснюється найпотаємніше бажання дівчинки – вона отримує материнську увагу, ласку і любов: “Галя протягнула ручки до мами:

– Я хочу до тебе, – прошепотіла вона в ліжку, притулившись до маминих грудей, забувши ляльку і рукавички, заснула, щаслива і спокійна. Пестоці мами,

що ставали щораз то рідшими, її обійми й поцілунки наповнили душу малої Галі великою радістю, і вона сприймала найцінніший різдвяний подарунок – любов своєї найдорожчої матері” [с. 293]. У підтексті цього, здавалося б, щасливого фіналу – увесь трагізм дитинства Анни: материнська любов для неї – не щоденна даність, а благо, яке дівчинка отримує лише на свята, і про яке, ймовірно, навіть боїться мріяти.

Недоотримана материнська любов далася взнаки. Адже Анна як дівчинка, та ще й найменша у сім’ї була найближчою до матері, а відтак і емоційно найбільш залежною від неї та від загальної атмосфери в родині. Тому в художній творчості одним із центральних образів є вимріяний образ матері – ніжної, лагідної, ласкаво усміхненої, доброї, люблячої. Такої, якою Ольга Франко, безперечно, була для Анни у ранньому дитинстві, але якої доросліша Анна вже майже не пам’ятала. Не пам’ятала, але домислювала в уяві. Очевидно, саме тому, попри культ матері у художній творчості, цей образ усе-таки оповитий серпанком смутку, за яким прочитується глибока родинна драма. У коротких, начебто мимовільних, іноді сюжетно здавалося б і необов’язкових згадках, стільки болю та жалю: “Дорога, бідна матуся, така люба, але часом несамовита. Оце стоїть у вікні, проводить кожного з домашніх сумовитим поглядом, а коли приходить час повороту – знову стоїть у вікні або сидить на лавочці під яблунею, – вижидає... Коли загляне повертаючого – промайне радісна усмішка по передчасно постарілим обличчі, промайне і щезне...” [с. 274]. Доньці надзвичайно боліла її мати. Боліло і від матері. Минули роки. Анна, безумовно, давно зрозуміла і пробачила матері її психічні стани. Проте безмежний жаль і сум огортав її завжди, коли згадувала про неї.

Наскрізним образом усієї творчості А. Франко-Ключко є образ родини. Її оповідання, новели, нариси – це свого роду *художня фамілістика, родинознавство в образах*. І це не дивно. Анна як жінка (в усіх своїх соціальних ролях – маленької дівчинки, дівчини, доньки, дружини, матері) ніколи не мислила себе поза сім’єю. Зрештою, для жінки – берегині родинного вогнища – це органічно і природно. Відтак і батько, і мати, і брати, і вона сама у її творчості (і художньо-публіцистичній, і мемуарній) – вписані у структуру сім’ї. Не випадково свої спогади Анна назвала “Іван Франко і його родина”. Донька майже ніде не говорить про батька відсторонено, як скажімо Тарас Франко у своїй творчості. Вона рідко вживає найменування “Іван Франко”, бо для неї він – найперше тато. Навіть коли Франківна пише про Івана Франка як про письменника чи суспільного діяча, то не забуває додати, що це її батько.

Саме сім’я (родина), батьківський дім упродовж усього життя для неї були найсвятішими, найдорожчими і найболючішими. Вони визначили і її долю, безапеляційно вплинули на її “життєвий сценарій”. Загалом автобіографізм творчості Анни Франко-Ключко зумовлений кількома факторами: індивідуальними психоемоційними особливостями, закоріненістю у родину, “втечею” з родинного дому і відчуттям вини за несповнений обов’язок перед батьками, емігрантським статусом авторки. Чим далі від батьківського дому переміщалась Анна, тим більше він її не відпускав. А з переїздом у Канаду до всіх цих чинників додалась ще й ненастанна, глибока ностальгія.

Центральним у творчості Анни є архетипний образ “отчого дому”, який у свідомості кожної людини асоціюється з поняттям матері, батька, братів чи сестер.

Здавалося б, донька Франка усе це мала – і матір, і батька, і братів, і рідну домівку. А поза тим у цій, на позір, великій родині вона часто відчувала себе самотньою. Їй так бракувало родинного тепла, затишку, розуміння, ніжної материнської любові і батькової уваги – отого вічного, незгасного, істинно правдивого, без якого дитина (та й доросла людина) не може відчувати себе щасливою. Образ хати із садком, що часто виникає у її споминах, оповіданнях, публіцистиці, – це свого роду “втрачений рай”. “Отчий дім” у її творчості стає символом не тільки родини, батьків, юності, щасливого дитинства, нестерпна ностальгія перетворює його на символ усієї України, усього гарного, але безповоротно втраченого, а тому й нестерпно болючого.

Високий рівень родової ідентичності визначив і особливості стилю Франкової доньки. Нариси та есе “Згадка про минуле й потреба сучасності”, “Великдень у Карпатській Україні”, “Поїздка до Вінніпегу”, “Там, де плекають українські традиції” пронизані елегантним ностальгійним настроєм, тугою за родинним гніздом, за батьками, яких уже нема серед живих, спогадами про дитинство. Навіть тоді, коли Анна закликає українських жінок у діаспорі передплачувати жіночий журнал чи пише про свою мандрівку до Вінніпегу, вона порівнює краєвиди Канади з милою серцю Україною, свідомо чи несвідомо повертається думками на Батьківщину і на батьківщину, додому, до дитячих років, до часу, коли вся сім’я була разом, разом колядувала на Різдво чи пекла паски на Великдень.

Додому летіло її серце, додому рвалися її думки...

І вона линула туди на крилах фантазії. Фантазії з присмаком ностальгії. Адже художня творчість стала для Анни Франко-Ключко чи не єдиним способом повернення на Батьківщину – бодай у власній уяві...

* * *

Завершуючи головну свою працю – книгу споминів “Іван Франко та його родина”, – Анна писала: “Наш народ <...> шукає втраченого раю по цілому світі, а рай – тільки в Батьківщині. І, втративши його, ми далі мандруємо й далі шукаємо”⁶.

Авжеж: “До рідного дому далека дорога” [с. 258] ...

Не знайшла раю на чужині. Залишила його на Батьківщині.

Батьківщині своїй та своїх батьків. Свого роду й свого народу.

Батьківщині, яку навіки зберегла у своєму серці.

⁶ *Франко-Ключко А.* Іван Франко і його родина. Спомини / Анна Франко-Ключко. – Торонто: Ліга визволення України, 1956. – С. 129.